

'Kroniek'

MEDEDELINGEN
OUDHEIDKUNDIGE KRING
VOORST

18e jaargang nr. 2
1995

Oudheidkundige Kring Voorst

1995 18e jaargang nr. 2

Dagelijks bestuur :

Voorzitter : Mr C.G. Bieze-van Eck, Rijksstraatweg 103,
7391 MK Twello, telefoon 05712-71546

Secretaris : L. Sevenster, Schadewijkpad 11,
7391 TJ Twello, telefoon 05712-72037

Penningmeester : M. Niemeijer, Schoolstraat 31,
7383 CC Voorst, telefoon 05758-1499

Redactie-adressen: H. Kleinjan, Van der Duyn van Maesdamstraat 4,
7391 VM Twello, telefoon 05712-76458

H.J.I. Wolke, Burg. v.d. Feltzweg 39,
7391 HL Twello, telefoon 05712-74928

De contributie bedraagt f 25,- per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde postadres f 30,-. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267.
Niets uit deze uitgave mag overgenomen worden zonder toestemming van de redactiecommissie.

Inhoud

	Blz.
Voorwoord/Van de redactie	2
Bertus, opstaan het is oorlog	3
Geruchten in oorlogstijd	5
Opgepakt en naar een concentratiekamp	7
Werken in Duitsland:	
– In Duitsland moesten ze gaan werken als wrakken keerden zij terug	9
– Kerstmis 1944	11
– De fietstocht van Jan Martens	12
Hongerkinderen uit Rotterdam	14
Als de beuken op 't Holthuis konden vertellen	16
Een onderduiker beleeft de bevrijding op 't Holthuis	19
Een grote familietragedie	21
De laatste oorlogsdagen april 1945	22
Bevrijding	24
Een oorkonde van Eisenhower	28
Bevrijdingslied 1945	31
Opa en Oma uit De Vecht vertellen...	32

Foto omslag:

Bevrijding in Twello, 14 april 1945.

Coll. mevr. Van Noortwijk-Engel

Voorwoord

"Is dit nou oorlog, zoals jullie die hebben geleefd in 1940-1945?" Dat vroeg mijn kleindochter van 11 jaar toen ze de beelden zag van de evacuatie en de dreigende watersnood in februari van dit jaar.

"Nee", zei ik. "Er was toen echt gevaar voor je leven, want er vielen bommen en granaten vlakbij je huis. Bovendien werd je door de brute Duitse bezettingsmacht opgepakt, gevangen gezet, gemarteld en soms doodgeschoten als je tegen hun regels inging. Dat deden we regelmatig en dus leefden we voortdurend onder spanning".

Bij veel lezers van mijn leeftijd (69) en ouder zal die spanning weer even opkomen bij de herdenking van de Tweede Wereldoorlog. Zal het ook zo gaan bij de generatie die nadien is geboren, en die niet direct de wonden voelt die de oorlog in veel families achterliet? Of zullen zij de verhalen lezen zoals wij vroeger lasen over de Boerenoorlog of over de Eerste Wereldoorlog?

Wij hopen dat de namen van mensen van toen, die in de gemeente Voorst nog steeds bekende namen zijn, even een snaar van herkenning en ontroering doen trillen. Ook als men er zelf niet bij is geweest.

Dan hebben de verhalen in deze Bevrijdingskroniek hun waarde bewezen. Ze spreken van moeilijke jaren met veel menselijk lijden maar ook van grote saamhorigheid, en van grote vreugde toen de bevrijding een feit was.

H.W.

Van de redactie

Op onze oproep aan lezers om hun ervaringen over de oorlogsjaren en de bevrijding op schrift te stellen hebben we meer reacties gekregen dan we hadden verwacht.

Aan de ene kant waren we daar tevreden over, aan de andere kant stelde de overvloed aan kopij ons voor een probleem. Want hoezeer we elk verhaal ook een plaatsje gunden in deze Bevrijdingskroniek, de ruimte is beperkt. We hebben dit probleem als volgt proberen op te lossen.

Allereerst hebben we een selectie toegepast. We hebben alle verhalen grondig bestudeerd en naast elkaar gelegd. Zo bleken enkele verhalen elkaar te overlappen.

Bij de uiteindelijke selectie hebben we o.a. de volgende afwegingen gemaakt:

- * in drie of vier artikelen werd het bombardement op Duistervoorde beschreven; we hebben gekozen voor de meest gedetailleerde beschrijving;
- * we hebben geprobeerd alle dorpen in de gemeente Voorst aan bod te laten komen; dus niet alleen verhalen over Twello, waarover de meeste bijdragen handelden;
- * onze oproep luidde: "schrijf uw persoonlijke ervaringen op, waarbij het niet alleen hoeft te gaan om heldendaden; het alledaagse leven uit die periode verdient evenzeer de aandacht"; ook naar dit aspect hebben we gekeken;

* artikelen die (gedeeltelijk) al gepubliceerd zijn in de nieuwe uitgave "Oorlogsherinneringen" of zijn verschenen in het weekblad "Voorster Nieuws" hebben we terzijde gelegd.

Een tweede manier om de hoeveelheid kopij aan te passen aan de beschikbare ruimte was het inkorten van verhalen. Van sommige verhalen hebben we een samenvatting gemaakt; van andere hebben we alleen die passages overgenomen, waarvan wij vermoeden dat ze minder bekend zijn. Mocht na het lezen van zo'n samengevat verhaal uw nieuwsgierigheid gewekt zijn, neemt u dan contact op met een van de redactieleden; zij kunnen u meer vertellen over het complete verhaal of u doorverwijzen naar de schrijver ervan.

Hoewel we gepoogd hebben ieder verhaal zoveel mogelijk tot zijn recht te laten komen, is het mogelijk, dat we enkele auteurs teleurgesteld hebben. Daarvoor dan onze welgemeende excuses.

Wie meer ooggetuigenverslagen van de Tweede Wereldoorlog in de gemeente Voorst wil lezen, verwijzen wij naar het boek "Oorlogsherinneringen". In deze uitgave van de Oudheidkundige Kring Voorst hebben schoolleerlingen oorlogservaringen uit de mond van hun grootouders opgetekend. Het boek is te koop in de boekhandel.

Na afloop van de presentatie van dit boek op 11 april jl. toonde mevrouw Van Noortwijk-Engel aan een van onze bestuursleden enkele foto's, gemaakt op 14 april 1945 in het bevrijde Twello. U treft her en der in de Kroniek deze nooit eerder gepubliceerde foto's aan.

Bertus, opstaan het is oorlog...

door B. ten Bosch

"Een van de eerste herinneringen is dat op een avond in 1939 (ik was toen 7 jaar) hoefgetrappel klonk op de dijk. Het waren Nederlandse soldaten die de nacht doorbrachten in de schuur van café 'de Noteboom' van Willem Roeterdink". Dat schrijft de heer B. ten Bosch uit Terwolde in zijn "HERINNERINGEN AAN DE TWEDE WERELDOORLOG".

Op 10 mei 1940 wekt zijn moeder hem om zeven uur: "Bertus, opstaan het is oorlog"... Bertus' eerste gedachte is, dat hij dan lekker niet naar school hoeft. Maar die vreugde is van korte duur. Er daveren vliegtuigen over en Nederlandse luchtafweer, opgesteld bij Huiskamp naast Het Melkleen, schiet er op los. De bewoners langs de IJssellinie moeten evacueren. Ze gingen naar de katholieke school in De

Vecht. Het betekende voor Bertus het begin van 5 oorlogsjaren. Hij schrijft er boeiend over in een verhaal van wel 18 pagina's.

Zilverpapier

Ten Bosch schrijft met kennis van zaken over de vliegtuigen waarmee de geallieerden hun bombardementsvluchten uitvoerden op Duitse doelen. Hij staat als angstig jongetje te kijken naar de vele Duitse zoeklichten boven de Stedendriehoek en houdt de handen voor zijn oren als Duits afweergeschut vanuit stellingen op De Boskamp en in het Blikkenbos begint te schieten. Om de Duitse radarposten te misleiden strooiden enkele vliegtuigen vóór de grote aanvalsgolf op grote hoogte aluminium-

folie (windows) uit. 's Morgens lag het land bezaaid met 'zilverpapier'. Op een keer vonden ze bij het eieren zoeken langs de Hank een merel die zijn hele nest van dat zilverpapier had gemaakt.

"Als kind had ik er geen verstand van wat oorlog eigenlijk betekende. Ik wist niet dat die jongens in hun grote Boeings en Liberators groen en geel zagen van angst en de grootste moeite hadden door het kruisvuur en de bewolking hun weg te vinden", vertelt Ten Bosch. Vaak werden er vliegtuigen geraakt en stortten ze neer, zoals op die grauwe herfst dag van 10 oktober 1943.

'TEVEO', de voetbalclub van Terwolde, had juist een thuiswedstrijd gespeeld op het terrein aan de Rosendaalseweg onder het gebrom van grote golven vliegtuigen, die overtrokken. Dat was gewoon in die tijd. Maar plotseling was er het geluid van een vliegtuig in moeilijkheden, dat laag over het voetbalveld scheerde en een noodlanding maakte in het land van Slijkhuus aan de Broeklanderweg. Een van de bemanningsleden (Lt. J.A. Lilley) was met zijn parachute aan de staart blijven hangen. Hij overleefde het niet. Enkele burgers werden gewond door splinters of kogels. Theunis Wijnngaards uit De Vecht werd naar het ziekenhuis in Deventer vervoerd, doch na behandeling meteen weer ontslagen.

Ten Bosch noemt meer namen. Bij voorbeeld die van Jaap Brouwer, die zich net stond te scheren toen de Duitsers in Terwolde een razia hielden. Hij bedacht zich geen moment, rende de dijk over en liep zo in het water van de Hank, waar hij de hele middag is blijven staan met zijn ingezepte kop net boven het water. Later vertelde hij dat de eenden hem zo raar hadden aangekeken.

'Koffie met suiker'

Honger werd er niet geleden, maar er was wel gebrek aan bepaalde zaken zoals zout, suiker en koffie. In een gietijzeren pan boven het vuur

*Eén van de bevrijders in Twello.
Coll. mevr. Van Noortwijk-Engel*

werd gerst geroosterd en net zolang geroerd tot het mooi bruin was. En er werd een soort stroop uit suikerbieten gekookt als zoetstof. "Lekker, net nougat", zei tante Dien. Er was ook collaboratie. Zoals van die NSB-er met een onsympathieke kop en een grote 'biervlaasjes-bril', die in het buitengebied van Terwolde woonde. Hij werd Jan Vet genoemd. Hij loerde op mensen die melk haalden bij boeren, pikte de flessen in en sloeg ze kapot. Even verder noemt Ten Bosch iemand de 'stille verklikker'.

De Bevrijding

Ten Bosch blijft anekdotes vertellen. Ook als de bombardementen in de buurt van Terwolde heviger worden. Ze waren de angstige voorboden van de bevrijding. Dieks Oosterbroek vond op De Worp een handschoen met een hand er nog in.

Tijdens de gevechten rondom Terwolde zat Bertus met zijn familie in de kelder bij een klein oliepitje. Nadat de kerseboom voor het huis doormidden was geschoten hield het schieten op en daar waren de eerste Canadezen!

De eerste aanblik was trouwens zeer luguber. Dode Duitsers in de loopgraven bij 'De Volle Hand' en een brandende Canadese tank, waar een gedode soldaat half uit hing. Maar Terwolde was weer vrij!

Het liep naar de zomer. De buurtvereniging 'De Wiek' voerde de revue 'Alles op de been' van F. ten Bosch op en er werd gedanst in het

stamcafé Roeterdink. Trui Oldenhof wilde de Canadezen graag bedanken met heerlijke pruimen, maar die waren nog niet helemaal rijp, ze moesten nog een weekje hangen. Trui sprak geen Engels. Ze riep alsmaar "zeuven witte, zeuven witte"... De Canadezen wisten niet wat daarvan te denken.

Uit: "MIJN HERINNERINGEN AAN DE TWEDE WERELDOORLOG"
door B. ten Bosch
S. Schotanusstraat 8
Terwolde

Geruchten in oorlogstijd

door Hermann Wolke

In angstige en spannende dagen jagen rondculerende geruchten de angst vaak nog meer omhoog. We zagen (en zien soms nog) hoe mensen in oorlogsgebieden al op de vlucht slaan, alleen al door het gerucht dat er een vijandelijke actie op til is.

Ook in de spannende oorlogsjaren 1940-1945 wemelde het van geruchten. Ze leidden ineens tot beroering en tot stakingen. De Duitsers hadden het er moeilijk mee. Ik herinner me nog een poster, die ze overal lieten ophangen, met de afbeelding van een man die de vinger op zijn mond legde en de tekst: "Stt... roddelen schaadt uw volk".

Personen

Geruchten deden ook schade aan personen. Zo herinner ik me dat in de eerste dagen na de bevrijding in onze woonplaats enkele mensen werden opgepakt, die 'verkeerd' zouden zijn geweest. Volkomen ten onrechte! Gelukkig kwamen ze snel weer vrij.

Ik moest er nog eens aan denken toen de heer

J. Speelziek uit Teuge mij het volgende vertelde:

In de mobilisatie van 1939 werd op het vliegveld Teuge een bewakingsdetachement van het 19de Regiment Infanterie gestationeerd. Het bestond uit totaal 15 man, te weten 1 Officier (de 2de Luitenant G.J. Kamphuis), 1 sergeant, 1 korporaal en 12 soldaten.

Behalve de luitenant werden allen ingekwartierd in een barak van de vliegschool. Luitenant Kamphuis werd ondergebracht in het huis van de postkantoorhouder in Teuge. Dat werd vooral gedaan omdat daar de enige telefoon beschikbaar was en de commandant dus in verbinding kon blijven met zijn superieur, de Territoriale Bevelhebber Oost in Epe.

NSB-er

Direct in het begin van de oorlog ontpopte de postkantoorhouder in Teuge zich als een fervente NSB-er. Luitenant Kamphuis en zijn mannen waren op bevel van hogherhand in de

Huwelijksfeest luitenant G.J. Kamphuis op 3 november 1939 voor het lesgebouw van het vliegveld.

militairen v.l.n.r.

1e rij: Smid (Deventer), W.J. van der Wal (Olst), A.H. Peters (Diepenveen), G. Roetert (Diepenveen), A.A. Brands (Deventer), J.W. Krijt (Diepenveen), A.A. Zwijnenberg (Deventer), korporaal G.J. Klein Nagelvoort (Deventer) en sergeant C.J. de Feijter (Deventer).

2e rij: Kraaienzang (Deventer) en Schopman (Deventer).

3e rij: Luitenant G.J. Kamphuis (Zwolle).

Teugenaren v.l.n.r.:

2e rij: R. Teunissen, M. Zomerhuis, G.A. Jansen, M. Goverts, H. Zomerhuis, B. de Groot, mw. Jansen, Toos Jansen, B. van Lohuijzen, Hissink, J. Jansen, P. Mulder, W.J. van de Worp, mw. de Groot.

3e rij: A.L. Bauling, mej. Grotenhuis, onbekend, mw. Mulder met Ciska, echtpaar Kamphuis met familie.

meidagen '40 al snel teruggetrokken, eerst naar Amersfoort en later naar Nieuwersluis. Daar kwam voor hen de capitulatie. Ze hadden voor hun vertrek het vliegveld zo omgeploegd, dat de Duitsers het aanvankelijk helemaal niet konden gebruiken.

Maar... het feit dat luitenant Kamphuis bij de NSB-postkantoorhouder had ingewoond, gevoegd bij het feit dat de hele bewaking van Teuge al snel zijn biezen pakte, is voldoende

geweest voor het gerucht dat 'die luitenant ook wel NSB-er zou zijn geweest'. Dat gerucht is gedurende de hele oorlogstijd in Teuge blijven hangen.

Ten onrechte

Vele jaren later in 1990 schreef de heer Speelziek zijn boek 'Van OP DEN TOEGA naar

TEUGE'. Uiteraard wilde hij daarin ook aandacht besteden aan Teuge tijdens de oorlogsjaren. Speelziek ging op zoek naar de luitenant G.J. Kamphuis. Nadat hij het KRO-programma 'Adres onbekend' had ingeschakeld werd de inmiddels 75-jarige maar zeer vitale Gerrit Jan Kamphuis ontdekt. Hij was gepensioneerd na een mooie carrière in het gevangeniswezen. Tijdens de oorlog was hij korte tijd werkzaam

in de gevangenis in Haarlem, waar hij de Illegaliteit met veel informatie van dienst is geweest. Hij had er zelfs een onderscheiding voor ontvangen. Op 6 juni 1990 hebben de weinige overgebleven veteranen van het bewakingsdetachement uit 1939/1940 een reünie gehouden in het vliegveldrestaurant. Daar is dat loze gerucht voor altijd uit de wereld geholpen.

Opgepakt en naar een concentratiekamp

door J.H. Linderhof

In de jaren 1947 tot en met 1950 verscheen in de St. Martinusparochie het maandblad "Thuisfront omroep". Het blad was vooral bestemd voor onze jongens die als soldaat naar Nederlands Indië moesten. In dit blad schreef het toenmalige hoofd van de St. Martinusschool, de heer J. Linderhof, een aantal oorlogsherinneringen.

Theo Kupers heeft "Thuisfront omroep" doorgelezen en ontleent aan één van de afleveringen het volgende.

Op 2 Mei 1943 reeds vroeg in de morgen – het was amper 5 uur – reed een Duitse overvalwagen, bemand met S.D.-mannen Twello binnen.

Het was een mooie, stille Zondagmorgen en vele inwoners van ons dorp lagen nog op één oor; ze dachten er niet aan, dat de Duitsers dit vroege ochtenduur gebruikten om hun duistere plannen uit te voeren. De wagen reed naar het gemeentehuis en plaatselijke politie, waarbij twee maréchaussees werden gedwongen in te stappen, om als gidsen op hun gijzelaarstocht te dienen.

Men reed weg naar de Molenstraat: daar midden in deze straat werd gestopt bij de heer M... Met veel lawaai op een deur gebonsd...; de verschrikte bewoners deden open. De vader werd aangezegd zonder veel omhaal, dat hij zonder te dralen mee moest. De reden hiervan en waar hij heen ging werd hem niet meegedeeld. De woestelingen hadden hier hun doel bereikt.

Eén van de maréchaussees stond op de weg terzijde van de wagen; deze zag kans aan een goed uitgeslagen voorbijganger Fr. D. op te geven welk volgend adres zou worden bezocht in de hoop, dat men dan minder succes zou hebben. De voorbijganger begreep zijn taak, want in minder dan geen tijd had hij de heer J.H.L. op de Duistervoordseweg wakker gealarmeerd en hem zonder omhaal van woorden meegedeeld, wat hem te wachten stond. Even nog en dan stopte er een overvalwagen. De 14 S.D.-mannen sprongen van de wagen; zetten het terrein af, opdat de gezochte niet zou kunnen ontvluchten. Weer herhaalde zich hetzelfde spelletje: het bonzen op de deur met heel veel lawaai en het naar binnendringen: in een minimum van tijd was men boven en beneden; op de slaapkamers, op de zolder en in de kelder.

De vogel was echter gevlogen, dank de waarschuwing. Dan maar gezocht! De kinderen ondervraagd, die slaapdrongen hun ogen uitwreven en wel enigszins onthutst waren over

zulk bezoek in het vroege ochtenduur van een vredige Zondagmorgen. Echter zonder resultaat.

De slaappleats van de gezochte gaf misschien aanwijzing. Men stak de wrede hand onder het dek. „Es Frau, wo ist dein Mann; das Bett is noch warm”! „Ik weet het niet”, klonk het dappere antwoord. Dan werd ze tegen de muur gezet en met het geweer op de borst zou ze wel bekennen. Wat een lafaards toch; brutaal en ongegeneerd!!

Maar heel nuchter en kalm volgde hetzelfde antwoord. Dan werd ze voortgedreven naar alle vertrekjes en hoekjes; de „heren” zouden haar volgen. Alles echter zonder resultaat.

Daarna werd bij de naaste burens een onderzoek ingesteld en begrijpelijk waren deze ook zeer onthutst over dergelijk bezoek en de manier, waarop het werd gebracht. Achter een der huizen – de meeste huismoeders kunnen er nu eenmaal niet buiten – was een regenput en deze had een kop met deksel, juist zo groot, dat er een man door kon, door die kop bedoel ik. Deze pot trok de aandacht, mogelijk kennen ze deze dingen in Duitsland niet! Wat voor geheimen zou ze wel niet in zich bergen??

Den Duitser viel op de knieën – hoe bestaat het! – lichtte voorzichtig en langzaam het deksel omhoog en waagde het tenslotte over de rand te kijken en wat zag hij? Water natuurlijk en mistroostig liet hij met dof geluid het deksel neerploffen.

Een paar uur later kwamen ze nogmaals terug. Nu probeerden ze met mooie woorden achter de verblijfplaats van de vluchteling te komen maar ook nu hadden ze geen resultaat.

Ondertussen hadden ze een bezoek gebracht aan de bewoner van villa Welbergen aan de Rijksstraatweg, maar ook daar had de heer des huizes zich reeds in veiligheid gesteld. Dan naar

de Achterhoek en naar Klarenbeek. Hier hadden men meer succes. Men kende geen pardon; de gezochte werd opgeladen en voort ging het naar de kerk te Duistervoorde en bij het uitgaan der kerk werd de heer B. nog opgepakt. Het resultaat was 3 personen „ingesperrt”, 2 personen „geflohen”.

Deze drie werden naar Apeldoorn vervoerd en de volgende dag op transport gesteld naar Vucht en daar hebben ze de gruwelijke ellende van een concentratiekamp leren kennen.

Ze troffen daar veel lotgenoten. Nooit was er plaatsgebrek; je werd dan op elkaar gepakt gelijk haringen in een ton. Je leerde daar slapen met z'n tweeën of drieën op een eenpersoons strozak. Hoe dat mogelijk was, begrijp je achteraf niet.

Het was hard werken daar, vroeg opstaan en weinig eten, wat doorgaans bestond in een stuk brood en wat slappe soep.

Voor het minste of geringste werd je beestachtig gestraft: was je niet vlug genoeg in het waslokaal, dan bewees de stok of zweep reeds zijn diensten in de vroege ochtenduren.

Het is doodeenvoudig ongelooflijk, wat men daar te verduren had en hoe een mens zulke waanzinnige beestachtigheid kan verzinnen. Men leefde er in de tijd, dat men er was, in een soort droom: een nachtmerrie, waarin ziekte, dood en mishandeling een hoofdrol speelden en waardoor de gevangene zelf volkomen afgestomd raakte.

Verschillende weken hebben ze daar gezeten en heeft men thuis op hun terugkomst gewacht. Ze zijn gelukkig alle drie teruggekomen.

Van enkele initialen hebben we de naam kunnen achterhalen. De heer M. is de heer Meulenbroek, de heer J.H.L. is de heer Linderhof. Maar welke namen schuilen achter Fr.D. en de

heer B. en wie werden nog meer opgepakt. Graag Uw reacties aan Theo Kupers, Mercurius 33, 7391 RM Twello.

Werken in Duitsland

De redactie ontving drie verhalen over een belangrijk onderdeel van het leven in de Tweede Wereldoorlog, namelijk het werken in Duitsland. Drie verhalen die verschillende aspecten van de tewerkstelling in Duitsland behandelen.

In Duitsland moesten ze gaan werken, als wrakken keerden zij terug

door Theo Kupers

Ieder jaar weer opnieuw als de 5de mei nadert verschijnen artikelen in kranten en tijdschriften die herinneringen oproepen aan de Tweede Wereldoorlog.

Heel veel aspecten worden dan weer eens belicht, soms misschien overbelicht, maar toch is het goed opdat wij niet vergeten.

Een van die aspecten was het verplicht moeten gaan werken in Duitsland en ook hierin was in zwaarte en tijdsduur een grote verscheidenheid. Heel veel Nederlanders werden te werk gesteld bij het graven van tankvallen, heel diepe en brede sloten waarvan men verwachtte dat de Geallieerden er met hun tanks in zouden vastlopen. Een grote groep van deze arbeiders werkte in de buurt van Rees (Dld.) en ze verkeerden in grote ellende. Hun onderkomen was een of meerdere open droogschuren van een pannbakkerij of steenoven. De winter van 1944-1945 was bijzonder streng en de gevolgen hiervan laten zich raden. Bevroren vingers en tenen, bevroren oren en de meesten in een toestand van totale ondervoeding. Door gebrek aan echt verband werden papieren windsels gebruikt om de vele wonden te verbinden.

Weinig water, geen schone kleding en andere onhygiënische toestanden brachten nog ande-

re problemen met zich mee, nl. hoofd- en schaamluizen. Alles zat vol en ze nestelden zich ook in het papier verband. Wat dit allemaal aan ellende met zich meebracht kunt u zich wel indenken.

Het werd een onhoudbare situatie en dankzij het Rode Kruis mochten deze mensen op transport gesteld worden naar Nederland. Om deze stumperds een eerste opvang te bieden werd in het St. Bonifatiusklooster te 's-Heerenberg een noodziekenhuis ingericht. Dit klooster, rond de eeuwwisseling gebouwd door de Duitse paters Jezuïeten, was nu in gebruik door de Witte Paters. Het ligt aan de Duitse grens en is momenteel in den lande bekend als het grote hobbycentrum Gouden Handen.

In de eerste maanden van 1945 werden via via vrijwilligsters en vrijwilligers gerecruteerd en de respons hierop was geweldig.

Paters en Broeders, een dominee met zijn gezin, zusters diaconesse en religieuze zusters, waaronder een aantal Duitse zusters, jongere en oudere vrouwen en mannen, verpleegsters en verzorgsters, kortom het meest oecumenische scala van helpende handen.

In een van de grote zalen werd de quarantaine ingericht. Een dikke laag stro moest dienen als

eerst rustplaats. Stro dat regelmatig met luizen en al verbrand kon worden.

Als het donker was kwamen de eerste mensen aan, vervoerd op een boerenwagen en paard. Bij daglicht was het veel te gevaarlijk, omdat men bang was voor aanvallen van Engelse jachtvliegtuigen. Velen van hen moesten gedragen worden, anderen vonden strompelend een plekje in het stro. Een aantal mannen, waarvan ik er een was, zorgden er voor dat de 'gasten' wat warmes te drinken kregen. Om onszelf enigszins te beschermen tegen de 'invasie' van luizen droegen wij blauwe overalls en met elastiek waren mouwen en broekspijpen dichtgeknoopt. Veel hielp dat echter niet want binnen de kortste keren zat ook ik vol met grote bulten veroorzaakt door luizebeten.

Papieren verband werd verwijderd, wonden verzorgd en weer opnieuw verbonden nu met echt verband waarover wij gelukkig nog konden beschikken. Natuurlijk werd ook voor eten gezorgd dat in de grote kloosterkeuken werd klaargemaakt en dankzij de hulp van veel boeren uit de omgeving en van enkele grote fabrikanten kon er toch nog een redelijke kwaliteit op de borden komen.

En als er 's avonds laat nog stroom was draaide een vrijwilligster wat grammofoonplaatjes die goed in het gehoor lagen. Was de 'kust' veilig dan werd ook het Wilhelmus gedraaid wat bij iedereen ontroering los maakte.

De volgende morgen vond dan de grote 'schoonmaakbeurt' plaats. Stevige armen droegen de mensen naar beneden waar in de grote kelder een warm bad met ontsmettingsmiddel klaar stond. Maar eerst kwam de kapper er aan

te pas want door de vele luizen moest al het haar eraf. Een verre van aangenaam karwei. Na het bad schoon ondergoed en een pyama en het was een weldaad dat dit dankzij een textielabrikant uit Enschede mogelijk was.

Boven was een tweede zaal ingericht met bedden, de zogenaamde schone zaal. En daar knapten velen dankzij een goede medische en verpleegkundige zorg weer op zodat zij weer naar huis konden terugkeren. Dat thuis was in veel plaatsen van ons land en ook in Apeldoorn en Enschede.

Sommigen moesten langer verpleegd worden en werden, toen na de bevrijding het noodziekenhuis ontruimd moest worden ten behoeve van een Canadees hospitaal, nog een tijdlang verpleegd in een grote zaal van het kasteel Huis Bergh.

Ondanks alle goede zorgen overleden toch een aantal mannen die begraven werden op een plaatselijk kerkhof. Zij werden later overgebracht naar hun eigen woonplaats.

Herinneringen aan een klein facet van alles wat de oorlog aan verdriet en ellende met zich meebracht. Grove herinneringen want details verdwijnen in vijftig jaar. En zo weet ik me nog maar weinig namen te herinneren van mensen die er toen werkten en zeker ook niet van slachtoffers. Ook weet ik niet meer hoeveel transporten er geweest zijn en hoe alles precies reilde en zeilde.

Maar wat me wel is bijgebleven was de dankbaarheid van velen die uiteindelijk toch weer gezond naar huis gingen. En dat was voor ons de beste beloning.

Kerstmis 1944

door J.G.A. van de Belt

De tweede schrijver over het onderwerp "werken in Duitsland" is de heer Van de Belt. In juni 1943 werd hij afgevoerd naar Duitsland in verband met de Arbeitseinsatz. Al diegenen die in 1924 geboren waren, werden gepakt.

Destijds schreef hij naar huis, hoe hij samen met andere Nederlandse tewerkgestelden in een Duits werkkamp kerstmis vierde. Het verslag, dat getypt was op een Duitse typemachine en na drie weken bij zijn ouders aankwam, volgt hieronder ongecorrigeerd.

Russische kanonnen bulderen aan de oostzijde van de Oder hun oorlogszuchtig lied. Aan de andere kant zitten we met tien hollanders in een lagertje op onze bevrijding te wachten. Langzaam maar zeker nadert zo onze tweede kerstmis in ballingschap. Begin October werd door èèn onzer het plan geopperd om kerstmis samen en zo huiselijk mogelijk te vieren. Gijs, een amsterdammer die de touwtjes in handen had, riep op een avond ons allemaal bij elkaar om onze kerstviering te bespreken. Hetplan dat hij voorstelde viel bij ons allen in goede aarde. Vanaf half October zou ieder van zijn schamel rantsoen wat afstaan, om een gezamenlijke kersttafel mogelijk te maken. Gijs en Japie (een rasechte Jordaner zouden zorgen dat ieder zijn deel deed, om ons plan te doen slagen.

Hoewel we met tien jonge kerels waren, met uiteenlopende karakters en uit verschillend milieu, werkten allen volop mee, om van ons A.s kerstmis te maken wat er van te maken was. Enkele dagen voor kerstmis, toen de balans werd opgemaakt, bleek het spreekwoord "Eendracht maakt macht", nog altijd te gelden. Achttien pond bloem, drie en dertig liter melk, negen pond suiker en vijf pond boter waren de resultaten van onze actie. Nu we deze grondstoffen ter onzer beschikking hadden was het andere gauw gevonden. Als jongens onder elkaar, moesten we een kost klaarmaken die we zelf bereiden konden en waar we allen erg happig op waren. De keuze viel om op kerstmorgen aan een feestelijk versierde tafel samen pannekoeken te eten. In ploegen van twee man

zouden ze een dag en 's nachts van te voren gebakken worden.

Het lager een kamer van vijf bij vijf meter werd ook in kerststemming gebracht we konden zelfs een complete kerstboom bemachtigen. Jammer genoeg was het kerststalletje,, dat Gijs van de K.A. gestuurd had gekregen voor kerstmis 1943 bij de bombar-dementen in Berlijn verbrand. Affijn in onze gedachten stond het stalletje onder de boom, zoals toen een jaar geleden.

Op kerstmorgen gingen we om zeven uur naar de nachtmis. We waren met drie katholieken. Verschillende andere jongens voelden echter ook de behoefte, om op kerstmorgen een kerk te bezoeken. Zodoende waren wedien morgen met zes hollanders in het kleine kerkje.

De vier thuisblijvers dekten intussen de tafel en maakten koffie klaar. Toen we thuis kwamen was alles piekfijn in orde, een oude koffigrammefoon met enkele kerstplaten verhoogde de juist sjeer.

Aan tafel waren de meesten van ons met de gedachten thuis in Holland. Zoals altijd was de stemming echter best en ieder probeerde om een ander het zo gezellig mogelijk te maken. De ervaring dat men in de vreemde anderen het best weet te waarderen, werd toen ten volle bewaarheid.

Al met al was de solidariteit, die we in het komende jaar zo hard nodig zouden hebben weer met een hechte band verstevigd.

Het was een kerstmis die we nooit weer zullen vergeten.

De fietstocht van Jan Martens

door Tom Peet

Voor het derde verhaal met de tewerkstelling in Duitsland als onderwerp is in deze Kroniek helaas niet voldoende ruimte.

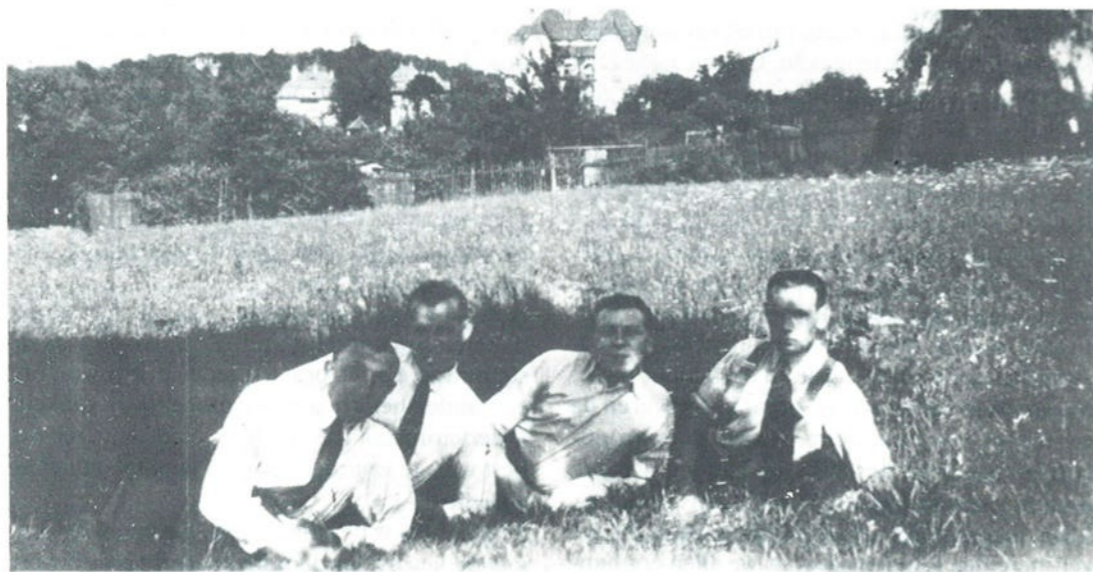
Het betreft een reisbeschrijving van de heer Jan Martens. Deze postbesteller uit Twello was van juni 1943 tot april 1945 tewerkgesteld in Duitsland, in de textielstad Plauen in Vogtland. Samen met vier andere P.T.T.-ers uit 's Hertogenbosch, Enschede, Denekamp en Groningen was hij ingedeeld bij de telefoondienst.

In het voorjaar van 1945 werd het Vogtland door de Amerikanen bezet. Op 20 april 1945 verlieten de vijf P.T.T.-ers Plauen; op de fiets. Dinsdag 15 mei 1945 kwam Jan thuis bij vrouw en kinderen.

Na zijn overlijden in 1986 vond zijn weduwe Nette tussen zijn papieren een schoolschrift waarin hij de reis van Plauen naar Twello heeft beschreven. De heer T. Peet heeft op deze reisbeschrijving een inleiding geschreven, waaraan bovenstaande gegevens zijn ontleend. De reisbeschrijving zelf telt 40 pagina's; teveel voor deze Kroniek.

Het afgedrukte fragment beschrijft een dag, waarop de vijf fietsers niet verder konden rijden, omdat de Amerikanen hen de doortocht beletten. Ze brachten hun tijd door met het verrichten van klusjes voor de boer, bij wie ze onderdak hadden gevonden.

Wie meer wil weten over deze reisbeschrijving kan contact opnemen met de heer Tom Peet (tel. 05700 - 14440).

Vier van de vijf P.T.T.-ers in Plauen op een vrije zondagmiddag. Tweede van links Jan Martens.

Coll. A.W. Peet

Dinsdag, 1 Mei
Als we 's morgens opstaan is alles wit van de sneeuw, ja er ligt zeker 5.000 sneeuw en dat op 1 Mei, en 't duurt zeker tot een uur of een, voordat alles weg is. Wij gaan dan maar eerst weer aan 't ruiten zetten, ja dat is geen gek werk, als 't buiten koud en nat is, vooral hier omdat je de ramen er alleen zoo uit kunt nemen, en dan op de kapel en bij de kachel, en zoo wordt 't dan weer middag en eten we snert met een stuk spek, nu we laten 't ons zeer goed smaken dan gaan we nog eens informeren bij de Amerikaanse Commandant, maar daar worden wij ook al niet veel wijzer van, want die reis met de twee of drie dagen gaan we met de transport naar Holland, en zoo verlaat ook deze dag weer, na om 5 uur koffie met Brood en om 8 uur weer opgewarmde snert te hebben gehad, dus voor ons weer een verloren dag.

Hongerkinderen uit Rotterdam, februari 1945

door L. Sevenster

In de hongerwinter van 1945 was de voedseltoestand in Rotterdam zo slecht, dat door enkele kerken besloten werd de kinderen naar het oosten des lands te sturen.

Via de R.K.-kerk van Duistervoorde werden gastgezinnen gezocht en gevonden. De kinderen werden op 11 februari 1945 verzameld bij de Liduïnakerk in Hillegersberg bij Rotterdam en tussen 8 en 9 uur 's avonds vertrok men met de Twellose verhuishwagen. In een pikdonkere, ijskoude nacht werd de tocht naar Twello ondernomen. De volgende morgen vroeg kwam men bij de vleesfabriek van Linthorst; hier kregen de verkleumde kinderen eerst een bord dikke witte pap en daarna vertrokken ze met hun pleegouders.

De Rotterdammertjes maakten hier de laatste oorlogsmaanden en de bevrijding mee. Tussen juli en september 1945 keerden alle pleegkinderen, goed aangesterkt, weer huiswaarts.

Een Rotterdams meisje, van wie we de naam niet kennen, schreef op de dag van aankomst in Twello, 12 februari 1945, meteen een brief aan haar ouders. Het eerste deel van de brief waarin ze vertelt wat ze allemaal onderweg meemaakte, volgt hieronder:

Twello, 12 Febr. 1945

Lieve allemaal,

Ik ben goed aangekomen, ik zal maar beginnen met te vertellen vanaf het Liduïnagesticht. Toen wij daar waren moesten we aan lange tafels gaan zitten en hebben we wat gespeeld met aanwezige spelen. Ik heb verschillende bekenden aangetroffen, moe dat meisje wat wij gezien hebben is niet meegegaan, maar dat kind

III. KINDER-EVACUATIE 1945	
PAROCHIE ST. ELISABETH	
OPROEP (mede te brengen)	
Familie:	<i>van Breugel.</i>
Adres:	<i>Schermlaan 53 a</i>
op:	<i>leden 8 Febr.</i> wordt (worden) geëvacueerd uw kind(eren):

was in 't wagentje zat. Wij waren daar ongeveer half vier en ongeveer zes uur kregen we eten bestaande uit stampot van rode kool, suikerbieten en aardappels, het smaakte goed alleen erg zoet. Ik heb vier porties gehad waar ik mijn avondmaal meegedaan heb. Omstreeks zeven uur moesten we ons kleden, want de auto was op komst, er was Twellose begeleiding die ons aanraadde ons zo dik mogelijk te kleden want het was vreselijk koud, ik heb toen uit de tas mijn oude jas gehaald en die aangedaan en daarover mijn winterjas en mijn muts uitgerold over mijn hele hoofd heen, u had moeten zien hoe wij er uitzagen maar enfin het was lekker warm. Omstreeks half acht kwam de auto die bestond uit een soort tractor met een lange wagen er achter, te vergelijken bij een grote verhuishwagen, maar veel lager, je kon net goed zitten en zonder bovenkant van hout maar van zijl. Het was een heldere nacht, eerst moesten de kleintjes in de wagen ± 30 van 5 à 6 à 7 jaar met de dekens om zich heen, er lag stro in de wagen. Het was een passen en een meten, we konden er onmogelijk in er waren ook nog een bende houtzakken voor de gasgenerator. Toen hebben ze er een paar in de generator gemikt en er was weer wat plaats, eindelijk hadden we boven op benen en lijven onze plaats gevonden maar nu de bagage, die moesten we achterlaten want de volgende nacht ging weer een auto met minder kinderen die onze bagage meenam. Eindelijk gingen wij weg,

ELK KIND MOET MEENEMEN:

1. Dezen oproep! *een deken voor vervoer.*
 2. Reisgeld (Fl.)
 3. Koffertje, waaraan label met naam en adres, waarin kleding, kerkboekje, enz.
 4. Enveloppe, tevoren laten nazien en sluiten door: *mev. M. Hillerman.*
Adres: *Schermlaan 48 a*
op: *leden 8 Febr.* uur: *1-3 uur*
- In die enveloppe moet zijn:
- Dokters-attest: *ja* Bonnen: *3e nood-*
Stamkaart: *1073625* Kaart:
Voorts:
Accoord: *M. Hillerman*

maar het achterste gedeelte was niet overdekt waar ook ik zat en het goot en het sneeuwde, maar we zaten goed ingepakt de deken over ons hoofd en alles heen zo ging het op weg. Wij waren goed Hillegersberg uit of wij worden aangehouden door de Duitsers, na een goed kwartier mochten wij weer doorrijden, zo ging het nog een paar keer en die Duitsers schreeuwen maar afijn. Maar ik kon niet meer blijven liggen overal deed het pijn daar lag je tegen iemand daar zat iemand boven op je, verder tot Amersfoort heb ik op een knie van een mijnheer gezeten die er daar uit moest, op zijn andere knie zat weer een ander en met de deken om ons heen gingen we verder, bij Utrecht moesten wij een omweg maken omdat het in Utrecht te gevaarlijk was, ineens waren ze de weg kwijt, het was zo pikdonker en het goot zo, zij wisten niet waar wij zaten met een beetje draaien en rijden kwamen we weer op goed pad, die gasgenerator is nog een paar maal stuk geweest zodat we telkens oponthoud hadden, maar tot Amersfoort ging het vrij goed. In Amersfoort ging die mijnheer er uit met een paar zakken zodoende was er meer plaats en kon ik weer een plaatsje op de grond krijgen. Ik geloof dat ik toen even in slaap gevallen ben en daarna, heb ik mijn brood opgegeten. Onderhand was het een uur of twee en het was Zondag. Met erg veel malheur aan de auto zaten we midden op de Veluwe en de auto vertikt het nog eerder hebben we een paar maal

moeten stoppen voor vliegtuigen want het was te gevaarlijk voor beschieten, gelukkig schoten ze niet, wel veel V1 en 2, maar midden op de Veluwe vertikt hij het, daar staan we hij kan niet gemaakt worden hij staat dwars over de weg in de sneeuw, wij zijn nog ver van Apeldoorn. De kleintjes worden erg lastig binnen en ze beginnen te huilen en moeten naar de w.c. waar wel aan voldaan kan worden. Een geestelijke gaat per fiets om hulp het is ongeveer half vier er komen aan weerskanten Duitse auto's aan, dat kan botsing worden maar de chauffeurs staan aan weerskante te zwaaien met lantaarns, goddank de hele colonne stopt en rijdt om de wagen heen zo gaat het voortdurend, we hebben reuze angst uitgestaan en hebben menig Weesgegroetjes gebeden, aan alle auto's wordt gevraagd of ze ons op sleeptouw willen nemen maar zij vertikken het allemaal, want wij moeten een heuvel op, wel is een zo vriendelijk ons een zet te geven, zodat wij niet meer midden op de weg staan, wij hebben een beetje geslapen onderhand is het acht uur, eindelijk komt er een goeierd die ons op sleeptouw neemt en begint meteen al tot voorbij Apeldoorn waar hij ons neerzet en de auto gemaakt kan worden en zelf verder gaat; vlakbij Twello ontmoet hij een auto die op onze redding uit was. Eindelijk in Twello aangekomen stoppen wij, voor de Lindhorst vleeswarenfabriek, weet U wel de Lindhorst jusblokjes daar staat mij toch pap klaar, nee niet te beschrijven, zo lekker met hele dikke melk met suiker, zalig gewoon! en zo veel ik kan niet meer, zo veel, verder zijn we met een taxi naar huis gebracht.

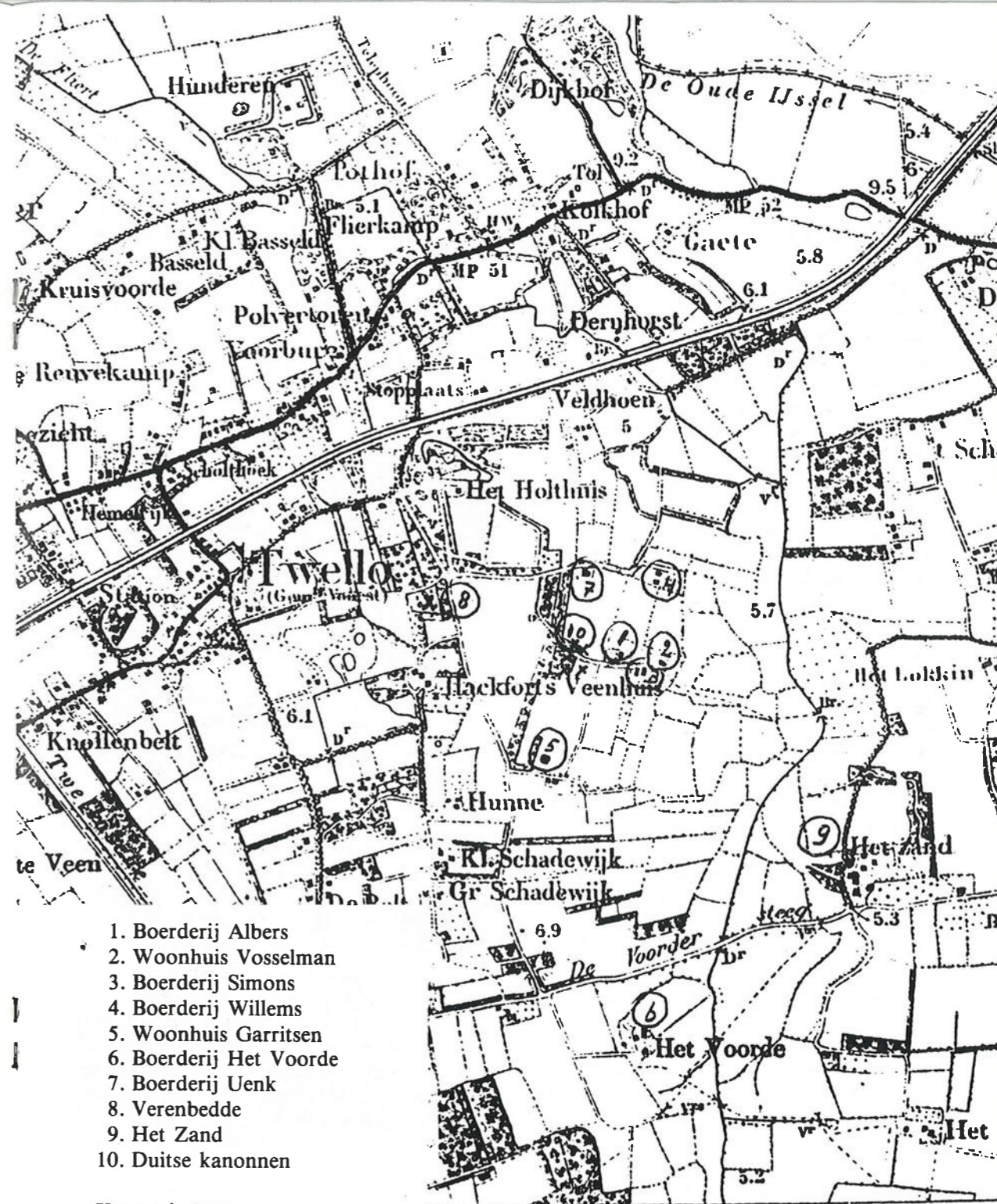
Als de beuken op 't Holthuis konden vertellen

door Hermien Albers

De laatste dagen voor de bevrijding van Twello, was het achter Het Holthuis voor de bewoners daar een erg spannende tijd. Begin april 1945 werden er door de Duitse soldaten een vijftal zwaar kaliber kanonnen ingegraven langs de zandweg, die van de beukenlaan naar onze boerderij Het Lijstersnest liep. De families Simons, Jansen en Vosselman woonden eveneens aan dit weggetje. De kanonnen werden daar geplaatst om de geallieerden vanuit de richting Zutphen tegen te houden en om de overtocht van de Engelsen en de Canadezen over de IJssel te bemoeilijken en tot staan te brengen. Dit had tot gevolg dat de staf van de Duitsers een gedeelte van de boerderij van Albers vorderden en in gebruik nam. De bewoners zelf moesten zich maar zien te redden. De "beste kamer" werd door de Duitsers als bureau ingericht en de familie Albers moest het maar met de keuken doen. Zelfs de bedden werden door de Duitsers in gebruik genomen, zodat de beide dochters van Albers naar het huis van de familie Vosselman verkasten om daar te kunnen slapen. Dit was mogelijk, omdat de familie Vosselman naar de andere kant van het dorp was gegaan vanwege alle beschietingen. Zo goed en kwaad als het kon verzorgden mijn vader en moeder de veestapel. De Duitse soldaten moesten dagelijks achter op het erf aantreden en dan werden er door een officier enkele aangewezen die voor bewaking naar de Deventerbrug moesten. Het kippenhok werd door de Duitsers uit elkaar gehaald en vlak bij de kanonnen in zijn geheel ingegraven onder de grond als onderkomen voor de mannen die de kanonnen moesten bedienen. Op enige afstand van de kanonnen waren eenmansputjes gegraven voor dekking bij eventuele aanvallen vanuit de lucht.

De laatste dagen voor de bevrijding was het op 't Holthuis een ware hel. De geallieerden bleven de Duitse kanonnen de hele dag door bestoken met granaten om ze uit te schakelen. Was het even rustig dan sprongen de Duitsers weer achter hun kanonnen en begonnen terug te schieten. Het Lijstersnest was inmiddels door enkele granaten getroffen en zwaar beschadigd. De granaten waren dwars door het dak van de boerderij gegaan, hetgeen voor ons zoveel gevaar opleverde, dat wij een veilig heenkomen moesten zoeken. De kelder van de buren Vosselman werd toen als onderkomen ingericht. Tijdens de beschietingen door de geallieerden kon je richting Zutphen een verkeningsvliegtuigje rond zien vliegen. De bemanning hiervan stelde dan vast waar de granaten terecht kwamen. Ook vanuit de lucht werden de kanonnen met bommen en kogels bestookt. Maar het uitschakelen van de Duitse kanonnen verliep zeer traag. Het geweld werd steeds heviger en de familie Simons, bestaande uit zes personen, kon niet langer in de boerderij blijven wegens inslag van granaten. Ook zij kwamen naar de kelder van Vosselman. Deze kelder was eigenlijk veel te klein voor zoveel personen en we zaten dan ook als haringen in een ton.

Tussen de momenten van rust door werd zo goed en zo kwaad als dit ging het vee verzorgd. Henny en ik haalden dan ook gauw wat waardevolle spullen uit de boerderij. Op het moment dat we dit deden vielen er weer granaten en moesten we dekking zoeken in een greppel. Het was verschrikkelijk angstig en wij waren blij weer heelhuids in de kelder terug te zijn. Achteraf gezien was het niet verantwoord om zoveel heen en weer te lopen. Inmiddels was er ook al vee getroffen en moest er door het mansvolk noodslachtingen worden verricht.

Kaart uit 1910.

Was het even rustig, dan werd er wat eten klaar gemaakt.

10 en 11 april 1945 waren voor de bewoners van Het Holthuis angstige dagen en wij begrijpen nog steeds niet dat het eigenlijk allemaal zo goed is afgelopen. De hele dag werd doorgebracht in de kelder en de oude vrouw Simons kon het niet altijd volgen. Gradus, haar zoon, zei dan "moa, hier hebbe een mande eerpels dan kun ie weer wat veurdan". Dan vroeg ze weer aan Gradus "zou de schoorsteen nog op het dak staon" of "Gradus, hoe zaol het toch met de kippe met ene pote wen". Waarop Gradus zei, "och mao, die lup nou met een stok". Op 11 april werden de beschietingen zo hevig dat het onverantwoord was om nog langer in die kelder te blijven. Een projectiel ontplofte vlak voor de kelderingang. Men keek elkaar aan en dacht: nu is het gebeurd met ons. Door de granaatinslag vlogen brokken steen in het rond en de kalk van de muren kwam naar beneden. Het was een en al stof. Wij konden niet langer in de kelder blijven en besloten om te proberen de boerderij van Willems te bereiken, iets verder op. Er werd hevig geschoten en overall ontploften granaten. Toen wij uit de kelder kropen, keek ik in de richting van onze boerderij en zag ik hoe Duitse soldaten in stukken door de lucht vlogen. Een vreselijk gezicht en zo iets vergeet je nooit meer.

Op weg daarheen was er opeens een rookgordijn. Via de heg en door iedere keer dekking te zoeken in een greppel, wisten wij bij de boerderij van Willems te komen. Die hadden een hele ruime kelder en wij konden daar met zijn allen bij. Tussen het spervuur door zijn vader en moeder Albers nog weer naar de boerderij geweest. Toen zij daarvan terugkwamen vertelde vader, dat alleen de haan er nog liep. De kippen waren vermoedelijk door de Duitsers gevangen en daarna opgegeten.

In de middag van 12 april kwam een van de gebroeders Simons van de boerderij terug met

zowaar een sigaret in de mond. Helemaal over zijn toeren riep hij: "ze bunt-er, ze bunt-er, de bevrijders". Hij genoot van zijn Canadese sigaret en zei: "Kom maar uut de kelder, het is veurbie". Toen wij uit de kelder waren, zagen wij overal Canadezen lopen. Een nachtmerrie en veel spanning en angst viel van ons af. Toen wij daarna bij onze boerderij kwamen, was de verslagenheid groot. Het was een puinhoop en de rommel was niet te overzien. Toch waren wij blij en dankbaar, want wij hadden het er levend afgebracht.

Arm in arm met een Canadese bevrijder.
Coll. mevr. Van Noortwijk-Engel

Een onderduiker beleeft de bevrijding op 't Holthuis

door Albert Veenvliet

De laatste dagen voor de bevrijding heb ik bij de familie Garritsen achter 't Veenhuis doorgebracht. Wij waren met de hele familie Veenvliet reeds vanaf september 1944 ondergedoken. Dit ten gevolge van de spoorwegstaking. Mijn vader en ik waren ondergedoken bij de familie Nieuwenhuis op Het Voorde. Boer Nieuwenhuis was met paard en wagen door de Duitsers meegenomen om materiaal van de Duitsers te vervoeren. Waarheen wist niemand. Gelijktijd moesten ook Dirk Willems en oude boer Uenk met paard en wagen met de Duitsers mee. De rest van het gezin Nieuwenhuis was naar familie in de Wilpse Achterhoek vertrokken. Mijn moeder en twee zusjes waren bij de familie Garritsen. Vanaf 10 april 's avonds, nadat wij het vee op Het Voorde zo goed mogelijk hadden verzorgd, zijn mijn vader en ik naar mijn moeder en zusjes gegaan, omdat de beschietingen steeds gevaarlijker werden. Op 11 april was er de hele dag door granaatvuur van de geallieerden, gericht op de Duitse kanonnen achter Het Holthuis. Zodra het even rustig was kwamen de Duitsers uit de eenmangaten die in het veld waren gemaakt en begonnen dan weer te vuren. Die middag omstreeks half drie was het even een moment rustig. Ik ging uit de kelder en stond naast het huis in de richting van de Duitse kanonnen te kijken. Ik zag de Duitse soldaten uit de schuttersputjes komen en richting kanonnen lopen. Opeens zag ik de grond rond de soldaten opspatten. Op hetzelfde moment zag en hoorde ik een vliegtuig al schietend over de Duitsers heen gaan. Er kwamen nog drie jagers achteraan gedoken. Die zelfde vliegtuigen kwamen nog een keer terug. Het luchtafweergeschut dat opgesteld stond in het "verenbedde" (achter Sperlettebos) schoot met alle geweld op de jagers, maar zonder succes. Daarna was het stil en ik zag enkele soldaten richting boerderij Al-

bers hollen. De groep Duitsers was wel uitgedund. Hoeveel Duitsers op dat moment gedood zijn weet ik niet, maar het was wel raak. De dode en gewonde Duitsers zijn met een wagen afgevoerd.

Na de bevrijding zag ik bij de boerderij van Albers een ladder staan die onder het bloed zat. Die luchtaanval was wel raak geweest en er werd door de Duitsers niet veel meer teruggeschoten. Wij zaten nog steeds in de kelder bij de familie Garritsen en het was op 12 april omstreeks 12.00 uur, dat er een Duitser de kelder binnen kwam. Hij had een veldtelefoon bij zich. Een andere Duitser gaf door het keldergat een paar draden aan waarmee de telefoon werd verbonden. De Duitser buiten had inmiddels een mitrailleur op de hoek van het huis gezet. De familie Garritsen was al op leeftijd en daarom vroeg mijn vader aan die Duitser om de kelder te verlaten en ergens anders te gaan schuilen. Hij gaf hier geen gehoor aan. Uit het gesprek dat de Duitser daarna per telefoon voerde, begrepen wij dat de Canadezen reeds op "Het Zand" (aan de Voordesteeg) waren. De Duitser buiten was niet zo jong meer en zei: "Ich will nach Hause, zu meine Frau und meine Kinder". Hij was kapot en wilde wel stoppen. Na een paar uur vertrokken beide Duitsers richting Veenhuis.

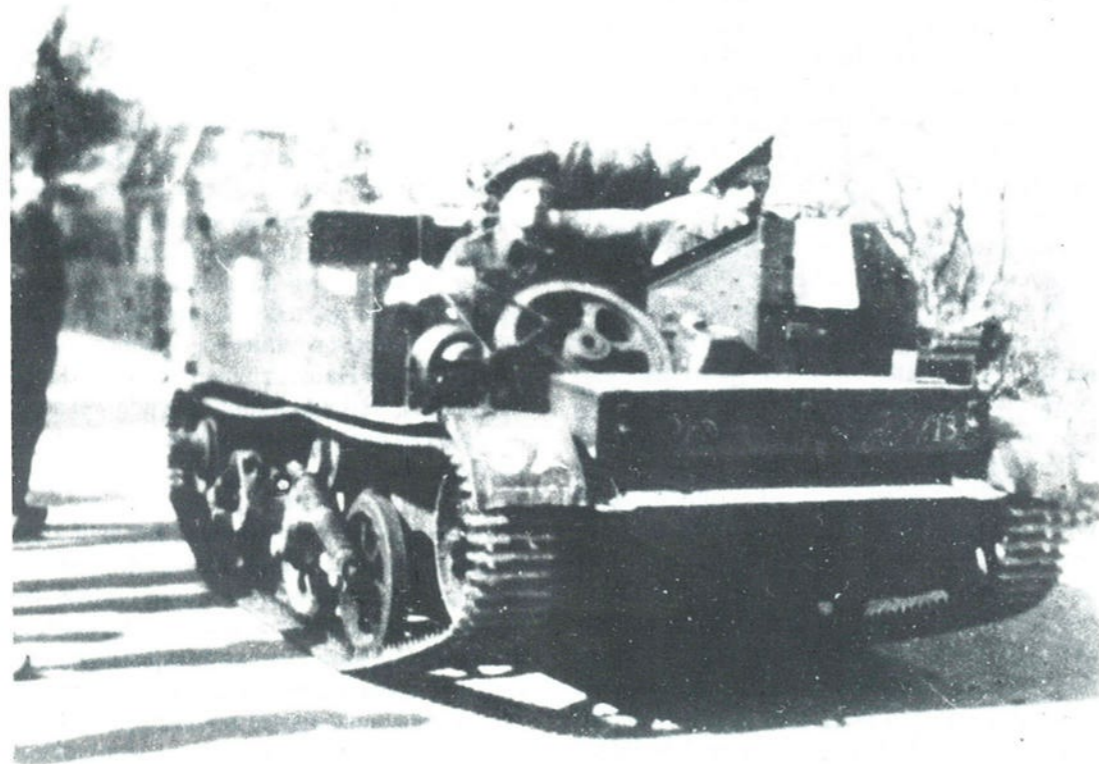
Korte tijd later, het was ongeveer half drie, hoorde ik iemand rond het huis lopen. Ik zag door het keldergat een Canadese soldaat met het geweer in de aanslag. Ik zei: "Daar zijn de bevrijders!" Hierna liep mijn vader de keldertrap op, kwam direct daarna terug en zei: "Kom allemaal maar te voorschijn, want de deel staat vol Canadezen". Mijn vader had nog eigen gekweekte tabak en wilde dit aan de bevrijders geven. Dit was niet nodig want zij had-

den zelf voldoende sigaretten. Ik kreeg wel direct chocolade van die soldaten. Na een tijdje van rust gingen de bevrijders richting Veenhuis. Er werd hier en daar nog wel geschoten, maar het ergste was voorbij.

Later ben ik via de Mussenakkers naar de Duitse kanonnen gelopen en zag toen dat ze goed kapot waren. Ik heb nog wel een paar koperen hulzen meegenomen als herinnering. De volgende dag zag je overal kogels en zakjes kruit liggen. Naast de familie Garritsen was de boerderij van Dijkerman. Ik schrok ontzet-

tend, want ik zag dat de kleine jongens van Dijkerman met eierhandgranaten liepen. Ze hadden de vingers door de ring van de aftrekpkn gestoken en kwamen in mijn richting. Dit was natuurlijk levensgevaarlijk. Ik heb die handgranaten (4 stuks) heel voorzichtig van hun vingers gehaald en de jongens direct naar huis gestuurd. De handgranaten heb ik in overleg met mijn vader veilig weggelegd.

Voor onze familie was de onderduikerstijd achter de rug en aan dagen van veel spanning was een einde gekomen.

Een Canadese carrier in Twello.

Coll. mevr. Van Noortwijk-Engel

Een grote familietragedie

door H.H. Garretsen

Op de hoek van de hertenkamp en de grote bomen van de villa "Het Schadewijk" aan de Veenhuisweg in Twello, stond voor de oorlog een klein boerderijtje, dat bewoond werd door de familie Lammers.

Op woensdag 11 april 1945 kreeg de boerderij een voltreffer van een granaat, die van de overkant van de IJssel door de Canadezen werd afgeschoten. Het granaatvuur was bestemd voor de Duitse kanonnen die in de bossen van de "Noordijken" en het "Holthuis" stonden opgesteld.

Vader (48 jaar), moeder (42 jaar) en zoon Eef (14 jaar) waren op slag dood, evenals de inwonende oma Voskamp. Het is triest te bedenken dat één dag later de bevrijders al in Wilp

waren. Een maand voor de vreselijke gebeurtenis had het gezin Lammers al hun dochter en zuster Jopie wegens ziekte verloren.

Op diezelfde 11de april verloor ook Andries Grooters door granaatinslag het leven; zijn voet werd verbrijzeld en hij stierf door bloedverlies. De oudste zoon, Tinus Lammers, 15 jaar oud, bleef ouderloos achter met zijn drie jongere broertjes Lammert, Tonnie en Gerrit. Na de granaatinslag bleef er van het oude boerderijtje slechts een ruïne over, die niet werd herbouwd. De stenen werden door de Terwoldse sportvereniging na de oorlog opgehaald en zij werden gebruikt voor de bouw van de kantine.

Het boerderijtje aan de Veenhuisweg.

Coll. O.K.V.

De laatste oorlogsdagen april 1945

door Theo Kupers

Bommen rond Duistervoorde

In de oorlog hadden de Duitsers ook in de gemeente Voorst overal afweergeschut opgesteld en het is bekend geworden dat dit geschut door de geallieerden zeer gevreesd was.

Een van deze batterijen bevond zich nabij Duistervoorde in de omgeving van de Doornweerdstraat.

Dan kwam de dag van 9 april 1945. Een stralende lentedag en heel veel mensen waren druk bezig op het land of tuintje om daar hun aardappels te poten of groente te kweken. Menig stukje land werd ook volgepoot met tabaksplanten om zodoende een aanvulling te hebben op de schaarse rookwaar die nog op de tabaksbon te koop was. Het was rond zes uur.

Toen werd ineens de rust verscheurd door het aanstormen van B25 Mitchell bommenwerpers. Zij wierpen hun last af boven de Doornweerd, maar het is niet bekend of zij het afweergeschut ook vernietigd hebben. Toch is dit wellicht hun doel geweest, want verhalen dat deze aanval gericht zou zijn op de R.K.-meisjesschool, waar tot kort ervoor Duitsers huisden, zijn in geen enkel archief terug te vinden.

De gevolgen van deze aanval waren verschrikkelijk, overal kapotte huizen en brandende schuren, maar het ergst van al was het groot aantal slachtoffers onder de bevolking. Overal lagen gewonden en het eerste dodelijke slachtoffer werd gevonden in een koestal.

Het was mevrouw G.J. de Haan-Siemelink, oud 44 jaar. Van alle kanten kwamen helpers en helaas ook nieuwsgierigen aangesnel. Mannen van de luchtbeschermingsdienst en van de brandweer. En terwijl zij op allerlei manieren probeerden om hulp te verlenen, gebeurde het

verschrikkelijke nog eens.

Opnieuw kwam een esquadron bommenwerpers aanvliegen en weer werd een grote bommenlast uitgeworpen. Nog veel erger dan de eerste keer waren de gevolgen. Nog meer schade, nog meer gewonden. Maar nu waren er zes dodelijke slachtoffers.

Twee mannen van de luchtbeschermingsdienst die na de eerste aanval te hulp waren gesnel: Oscar Degger, oud 22 jaar, Josefus Slotman, oud 37 jaar, en een meisje van 10 jaar, Riekske Bourgondiën die aan de Hildestraat woonde maar toevallig in deze buurt was. Een vierde slachtoffer was: Wilhelmus Pol, oud 30 jaar, die vanuit de Zonnenbergstraat binnendoor kwam lopen om te zien wat er gebeurd was. Zij werden allen aan de Zonnenbergstraat door stukken van de splinterbommen getroffen. Maar ook achter de Martinuskerk kwamen bommen terecht. Hier werden gedood: Theodorus Driessen, oud 57 jaar, terwijl zijn zoon Johan Driessen, oud 22 jaar, zwaar gewond, in een brandweerwagen naar een ziekenhuis in Apeldoorn werd gebracht. Hij overleed daar de volgende dag. Vader en zoon Driessen kwamen net weer terug van de boerderij van Havelkes. Daar waren bij de eerste aanval enkele varkens door scherven getroffen en die moesten geslacht worden.

Vlak bij hun huis aan de Kerklaan werden zij getroffen. Groot was de materiële schade aan kerkgebouw, meisjesschool en verschillende woningen. Eindeloos veel groter het verdriet en de diepe rouw in heel veel gezinnen en in de parochiegemeenschap van Duistervoorde.

Gevechten in Wilp-Achterhoek

Enkele dagen later, op 12 april, werd Twello en ook Duistervoorde bevrijd door de Cana-

dezen, maar er was geen sprake van uitbundige vreugde. Want op 13 april trof bij de bevrijding van de Wilpse Achterhoek een nieuwe ramp veel gezinnen.

Nu geen aanval van Engelse bommenwerpers maar granaten en beschietingen.

Toen Duistervoorde bevrijd was, verplaatste het strijdtoneel zich naar de Wilpse Achterhoek. Daar waren nog Duitse soldaten die zich verschansten in eenmansputjes en sloten, maar ook in de woningen van burgers.

Het optrekkende Canadese leger werd ondersteund door regelmatig granaatvuur, en een van die granaten trof de woning van de familie Roest aan de Koestraat. Bij die inslag werd Maria Linthorst-Roest, oud 52 jaar, op slag gedood. Zwaargewond was hun dochter Riekie Linthorst, oud 10 jaar. Zij werd met een Rode Kruisauto van de Canadezen nog naar Zutphen gebracht waar zij de volgende dag overleed. De familie Linthorst was uit angst voor nog meer bommen gevlucht uit de Doornweerdstraat en dacht in de Wilpse Achterhoek veilig te zijn.

Toen mevrouw Linthorst getroffen was, rende haar man in paniek naar de familie Harleman aan de Tienmorgen en vroeg of iemand naar Duistervoorde wilde gaan om een priester en een dokter te halen. Vader Harleman stapte op de fiets en reed weg. Toen hij terugkwam en weer bijna thuis was werd hij beschoten door een Duitse mitrailleur. Zwaar gewond werd hij nog naar Zutphen gebracht maar de volgende dag kwam Pastoor IJsselmuiden al zeggen dat Gerhardus Harleman, oud 47 jaar, was overleden.

Op diezelfde dag, 13 april, sloeg ook nog een granaat in bij de toch al zo zwaar getroffen familie Harleman. In de kelder werd Annie van de Kamp, oud 24 jaar, door scherven gedood. Zij was met haar moeder als evacuée opgenomen in de familie. Andere gezinsleden van de familie Van de Kamp waren in de buurt on-

dergebracht. Zij kwamen uit Westervoort.

Intussen woedde de strijd nog in alle hevigheid. Heel wat boerderijen en burgerwoningen stonden in lichterlaaie en in kelders en andere schuilgelegenheden heerste grote angst. Ook de boerderij van Boogaard aan het eind van de Tienmorgen werd aan de achterzijde getroffen en daar werden gedood: mevrouw Boogaard-Zwerus en haar neefje Arend Zwerus.

Bij hun in huis woonde ook nog mevrouw Zuurveen. Zij werd zwaargewond afgevoerd en is later overleden.

Maar nog waren de Duitsers niet verdreven en een van hen, een officier, schoot uit pure frustratie zijn revolver leeg in het keldergat van de familie Bosgoed aan de Zwarte Kolkstraat. Daar schuilden meerdere burens en ook de familie Bouwmeester die in Duistervoorde woonde. Ook zij waren op 9 april naar de Achterhoek gevlucht want daar was het veilig. Dat dachten ze, maar helaas mocht dat niet zo zijn want Hendrikus Bouwmeester, oud 58 jaar, en zijn dochter Henrica Bouwmeester, oud 20 jaar, werden, omdat zij het dichtst bij het kelderraam zaten, door die kogels getroffen en gedood.

Het is een triest relaas van de strijd in de Wilpse Achterhoek op die 13de april 1945. Een strijd die 's morgens rond half negen ontbrandde en pas tegen zeven uur 's avonds gestreden was. Toen was de vijand verdreven, ook de Wilpse Achterhoek was bevrijd.

Bronnen:

Archief St. Martinusparochie, Duistervoorde. Krantenknipselarchief Oudheidkundige Kring Voorst.

Een verhaal van Willem ter Mate in „Krabbels en Babbels”.

Gesprekken met nabestaanden van slachtoffers.

Bevrijding

door G.J. Heijenk

Opa, wat is bevrijding? Ja jongen, daar zeg je me wat, wat is bevrijding? Kom hier maar eens bij me zitten en dan zal ik proberen je dat uit te leggen en vertellen hoe ik het zelf heb meegemaakt als jongen van 20 jaar in april 1945.

Het Duitse kanon

Het was op 10 april op een dinsdag, dat wij op ons bedrijf inkwartiering kregen van Duitse soldaten met een stuk afweergeschut, dat eigenlijk op een Tijger-tank moest zitten. Maar deze was op een ijzeren onderstel zonder wielen

gezet en zodoende als afweerkanon te gebruiken. Wij maakten er ons niet druk om, want een week ervoor waren er ook al Duitse officieren van de Luchtmacht geweest en die hadden een kippenhok van 4 bij 3 meter gevorderd, want daar dichtbij aan de andere kant van de weg, voor het huis zou Luchtafweergeschut worden geplaatst. Maar die Duitsers waren 's avonds doorgereden want het hok was te klein en de grond te laag en te nat. Maar nu ging het toch door, het stuk geschut werd voor in de wei schuin achter het huis gereden, per paard en wagen, evenals de munitie enz. Het kippenhok dat het dichtst bij stond, van 5 bij

Een amateurknie van het Duitse anti-tankkanon in de Wilpse Achterhoek.

Coll. G.J. Heijenk, Twello

6 meter, werd gevorderd en de evacués uit Arnhem, die er al sinds september in woonden, moesten hals over kop naar een ander kippenhok verhuizen.

De bemanning van het kanon bestond uit ongeveer 8 man die varieerden van 30 tot 60 jaar. Hun commandant was een rustige man. Ze waren het er allemaal over eens, dat ze één keer zouden schieten en dan de witte vlag hijsen, want ze waren de oorlog moe. Het liep echter heel anders.

Een schuilkelder voor 20 personen

Wij waren in die dagen met een hele groep thuis. Mijn vader en moeder, mijn oudere broer die ondergedoken was, drie zusters, een onderduiker van 21 jaar en een kinderloos echtpaar uit Arnhem van ongeveer 50 jaar. Zij waren bij ons geëvacueerd en woonde gewoon bij ons gezin in. Dan waren er nog de evacués uit Arnhem van het gevorderde kippenhok, man en vrouw en twee kinderen van 2 en 4 jaar. Aan de andere kant van het huis woonden mensen uit Huissen in een kippenhok van 5 bij 5. Dat waren een moeder met twee zonen waarvan één getrouwd; dus ook 4 personen. Er liepen dus meestal ongeveer 20 personen in en rondom ons huis.

Toen de Duitsers het kanon gingen opbouwen, waren alle aanwezige mannen het er over eens dat er een schuilkelder moest komen, want het kon nu wel eens gevaarlijk worden. Zij vonden dat de aardappelkuil daarvoor het beste geschikt was. Deze lag 5 meter achter het huis en was 10 meter lang en 1 meter breed doch maar 90 cm hoog. Hij was voorgaande jaren gebruikt voor gestoomde aardappelen, die toen aan de kippen werden gevoerd bij gebrek aan graan. De kuil was toen leeg. De betonnen wanden waren 12 cm dik en hij was 80 cm in de grond gegraven, dus dat gaf al een redelijke bescherming. Eerst werden er balken en bo-

men dwars over de kuil gelegd, daar over een laag stro en toen grond en toen alle takkebossen van de zogenaamde rijzemijt.

Aan beide zijden werd een ingang gelaten en zo waren wij zo goed mogelijk beschermd voor kogels en granaatscherven, als er tenminste iets zou gebeuren, want de Tommies waren nog maar aan de andere kant van de IJssel, dus er was nog niets zeker.

Met de Duitsers was behoorlijk te praten en één kreeg er zelfs toestemming om met hun paard een stuk bouwland te eggen. Hij vertelde dat hij zelf ook boer was en graag naar huis wilde. De oudste, August een 55-jarige Oostenrijker, was de oorlog ook meer dan zat.

De Duitsers hadden het voetstuk van het kanon helemaal ingegraven, evenals de munitie op 3 plaatsen. Alles was weer afgedekt met graszoden en het kanon stond op de IJssel gericht. Toen draaiden ze de loop naar beneden en zetten er bossen stro tegenaan. Nu leek het daar in de hoek van de wei op een bietenkuil of zoiets, en het geheel was van voren maar 1 meter breed. Hij was wel lang, want het kaliber was 88 mm, dus de granaten met huls waren ruim een meter lang. Maar van de kant waarvan de Tommies moesten komen was er niet veel van te zien. Onze schuilkelder echter lag met zijn volle lengte richting front. De Duitsers waren evenals wij in een zenuwachtige afwachting van alles wat kon gaan komen.

De eerste beschietingen

Op woensdagmiddag begon er een zware artilleriebeschieting op de Wilpse klei en naar wij hoopten, staken nu de Tommies de IJssel over. Dat bleek ook zo te zijn en vooral de evacués uit Huissen wisten wat dat betekende, want zij hadden zoiets al eerder meegemaakt, maar waren toen net niet bevrijd. Die avond werd de geschutscommandant plotseling vervangen door een Feldwebel van 19 jaar die zeker wist dat hij de oorlog nog zou winnen. De volgen-

de morgen, na een onrustige nacht met overvliegende granaten enz., zat hij al vroeg met een verrekijker boven op het kippenhok, om te zien of er al Tommies aankwamen. Tot de middag gebeurde er bij ons niet veel. Mijn vader en moeder die toen beiden last hadden van reumatiek waren naar de buurman vertrokken, want die had een grote hoge kelder in huis. De rest bleef de hele morgen in of dicht bij de schuilkelder. Er werd nog geprobeerd om eten te koken, maar toen het schieten heviger werd is het fornuis met een emmer zand gedoofd. Dit vanwege het brandgevaar.

In de omgeving, vooral richting Achterhoek (Bosgoed enz.), was er de hele morgen al geschoten en het ene na het andere huis vloog daar in brand.

Rond de middag begon de Feldweibel te schreeuwen: "Een pantser, een pantser". Mijn broer en ik en de man uit Huissen bleven achter de schuilkelder staan, terwijl de rest erin kroop. En jawel, de Duitsers begonnen te schieten op een tank die in de Withagen bij de Paal de bocht omkwam en richting straatweg reed. De afstand was ongeveer 800 à 1000 meter. De Duitsers schoten als gekken en wij zagen de granaten dichtbij de tank ontploffen, en jawel, bij ongeveer het achtste schot werd hij geraakt en begon te roken. Vier à vijf personen kwamen eruit en begonnen heen en weer te lopen. De Duitsers die eerst met pantsergranaten hadden geschoten begonnen nu met brisantgranaten om de bemanning van de tank uit te schakelen. Ze konden hen maar niet te pakken krijgen. Wel verdween er een granaat door de achterdeur bij Broekhof, waar nu de beheerder van recreatiegebied Bussloo woont.

Plotseling zagen wij een stofwolk bij de Paal. Daar kwamen nog drie tanks de bocht om en verdwenen tussen de fruitbomen. De Duitse commandant riep dat ze weer met pantsergranaten moesten vuren, en de man uit Huissen zei: "Nou wegwezen!" en wij doken de schuilkelder in. Meteen hoorden wij de tanks vuren,

en even later de inslagen van de granaten. Het lawaai was oorverdovend en ik hoorde in de schuilkelder veel mensen het Onze Vader bidden. Bij ongeveer de achtste ontploffing werd het donker bij de ene ingang van de schuilkelder, en wij drieën zijn over al die liggende mensen gekropen om bij de andere ingang te komen. Niemand protesteerde en bij de ingang aangekomen zagen wij de Duitsers wegrennen richting de Kar. Niemand durfde naar buiten en zo zagen wij August tot twee maal terugkomen om een paar fietsen op te halen. Het bleef een tijdje rustig en voorzichtig kropen wij drieën naar buiten. Het eerste wat wij zagen waren handgranaten die dichtbij de schuilkelder lagen en door de Duitsers waren weggegooid. Wij zagen nu de granaatrechters van de Engelse tanks. Zij lagen rondom onze schuilkelder. Eén was er ingeslagen achter op de hoek van ons huis. Daardoor was het zo donker geworden in de schuilkelder. Toen kwam er een Duitse Rode Kruis-soldaat door de sloot naar ons toelopen en vroeg of er ergens gewonden waren. Gelukkig was dat niet het geval en hij ging weer terug richting de Kar. Mijn vader kwam even kijken, want hij had onderweg nog een zwaargewonde koe de hals afgesneden en omdat er verder nog niets was te zien, is hij direct weer teruggegaan.

De komst van de Tommies

In gezamenlijk overleg werd besloten om een paar witte lakens en doeken op de schuilkelder te plaatsen, want wij waren nog steeds niet bevrijd. Een half uurtje later merkten wij opeens dat er al Tommies voor het huis aan onze zijde van de weg in de sloot lagen. Wij wilden er natuurlijk op af, maar ze beduiden ons heel duidelijk dat wij weg moesten blijven en niet zwaaien.

En toen ineens zagen wij ze aankomen, vanaf de Withagen in kleine groepjes en lange rijen, door de weilanden, over het prikkeldraad en door de sloten. Zij liepen rustig, maar wel heel

gespannen. Tot onze spijt kwamen ze niet bij ons, maar gingen ze op een afstand van zo'n 50 meter voorbij, steeds wenkend dat wij niet moesten komen. Ook zij verdwenen richting de Kar. Even later kwam er een Engelse Rode Kruis-soldaat vragen of er nog gewonde burgers of Duitsers waren. "Gelukkig niet", werd hem duidelijk gemaakt, maar ook hij wees erop dat het nog niet afgelopen was.

Dat bleek ook al spoedig, toen er een Duitse granaat aan kwam gieren, die zo'n 100 meter achter het huis insloeg en niet ontplofte. Daar bleef het gelukkig bij en mijn broer heeft een paar dagen later de granaat uitgegraven en bij ons op de stoep gelegd, waar hij later door de opruimingsdienst is opgehaald.

Nu waren wij dus bevrijd, maar het was nog helemaal niet veilig. De hele nacht hebben wij allemaal weer in de schuilkelder doorgebracht, want ze hadden in de buurt, bij de Duffel, een zware mitrailleur neergezet die de hele nacht de straatweg en de spoorlijn van Apeldoorn naar Zutphen onder vuur hield. En als er dan ook nog auto's en tanks over de weg komen, dan komt er van slapen niet veel.

De volgende dag werd er nog steeds geschoten richting Apeldoorn. Tegen de avond kwam er nog een groep mensen uit de richting van de Schuilenburg, o.a. de familie Menkveld, die door de Canadezen was weggestuurd in verband met de gevechten in het Woudhuis. Zij bivakkeerden bij ons op de deel en sliepen in de koestal. De volgende avond, of de dag daarop, zijn ze weer vertrokken.

Canadezen onderzoeken het kanon

Wij zelf kwamen pas echt met onze bevrijders in aanraking op die zondag. Toen kwamen er vier Canadezen in een jeep ons erf op. Eén van hen was een jood die Duits sprak en hij vertelde dat zij viere de bemanning waren van de tank die door ons kanon was stukgeschoten. Zij wilden nu wel eens zien waar dat kanon

stond dat hun had uitgeschakeld, en waarom noch zij noch het verkenningsvliegtuig de goede plek hadden kunnen vinden. Ze waren er dus vanuit gegaan dat onze schuilkelder een Duitse bunker was. Zij waren erg voorzichtig, en erg bang voor valstricken en bodytraps in het hok waar de Duitsers gelegerd waren en rondom het kanon, dat nog steeds schietklaar stond. Op ons verzoek hebben zij het kanon ontladen, zodat daar geen ongelukken mee konden gebeuren. Even later zijn wij maar een eind teruggegaan, want toen gingen zij een pantserschrik die daar dicht bij het kanon was achtergebleven, onderzoeken. Twee onderzochten het afvuurmechanisme, terwijl de derde keek waar de raket uit moest komen. Het ding stond op scherp naar later bleek, maar gelukkig gebeurde er niets. Toen begonnen wij langzamerhand te beseffen dat wij vrij waren, maar ook drong het tot ons door dat een bevrijding spannend is en voor ons ook mooi, maar vooral levensgevaarlijk.

Op de terugweg kwam hem één van de Duitse kanoniers tegen die zei dat hij het kanon en de munitie moest gaan opblazen. Mijn vader kon hem gelukkig wijs maken dat alles al kapot was en heeft zodoende nog meer schade voorkomen.

Dat was dus de bevrijding, zoals ik die heb meegemaakt. Maar zo had iedereen toen zijn verhaal. Iedereen was bevrijd, maar ook bijna iedereen maakte het weer anders mee. Bij ons was het een miezerig ventje van negentien jaar, die niet – zoals verwacht – na één schot de witte vlag hees, maar 52 keer schoot met het kanon en dus eigenlijk de veroorzaker was van 16 granaatrechters rondom onze schuilkelder. Gelukkig zonder slachtoffers, maar het maakt toch een groot verschil.

Een oorkonde van Eisenhower

Vijf jaar bezetting betekende ook vijf jaar verzet. Verzet moest in het geheim gebeuren. Daardoor was het na de bevrijding vaak moeilijk om een antwoord te vinden op vragen over wie wel en wie niet in het verzet gezeten had. Vanwege deze onduidelijkheid was er niet altijd de waardering voor hen, die dat verdienden.

Iemand die de waardering wél kreeg, en niet alleen uit de directe omgeving maar ook uit het buitenland, was de heer Steven Nieuwenhuis. Tijdens de oorlog woonde hij op "het Klein Hontschoten" aan de Bottenhoekseweg in Teuge. Enkele keren hielp hij geallieerde sol-

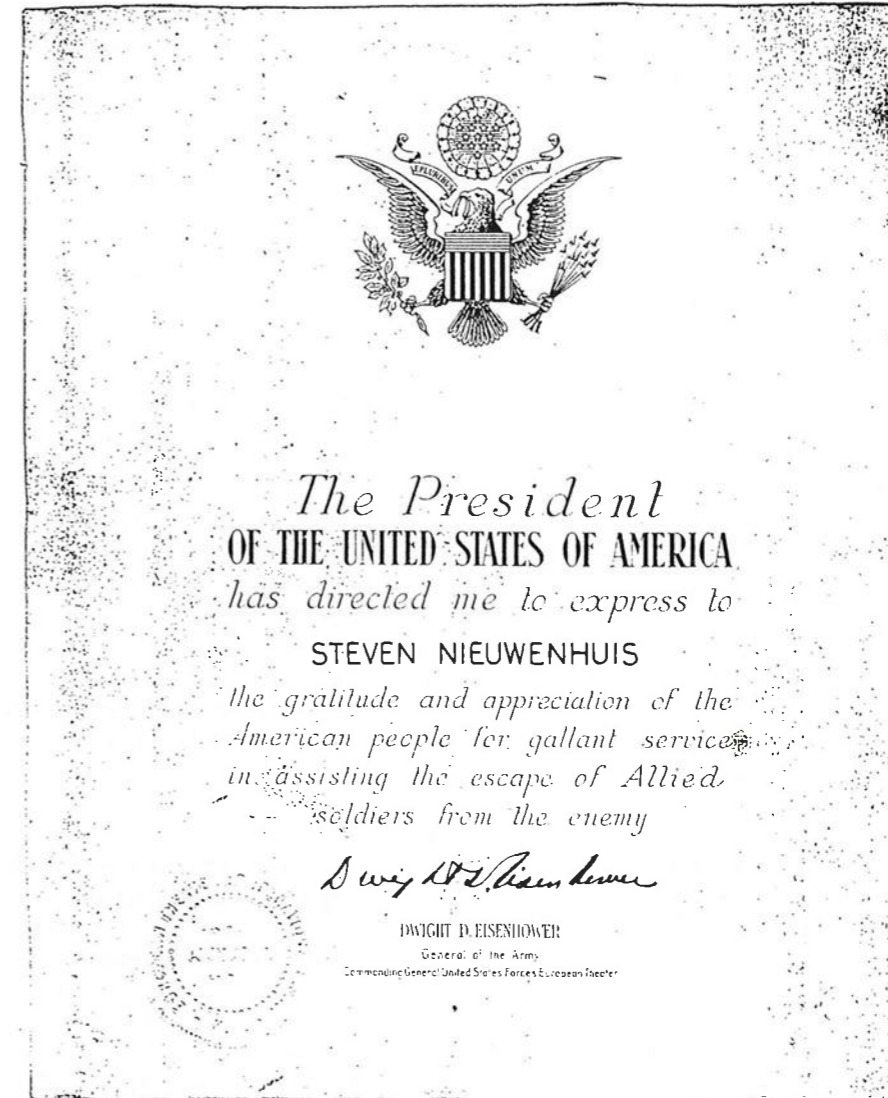
daten om een veilig heenkomen te vinden. In oktober 1944 klopten twee Britse soldaten bij hem aan. Zij waren door de Duitsers gevangen genomen, maar waren ontsnapt. Nieuwenhuis heeft hen enkele dagen in een hooiberg verborgen gehouden. Dit verhaal heeft de heer J.J. Speelziek in zijn boek "Van OP DEN TOEGA naar TEUGE" nauwkeurig beschreven. Na de bevrijding ontving Nieuwenhuis een oorkonde van de Britse luchtmacht als bewijs van dank. Hij wilde deze oorkonde echter pas in ontvangst nemen, wanneer ook buurman Slijkhuis er één zou krijgen. En zo gebeurde. Want ook Slijkhuis had meegeholpen om de Britse soldaten in veiligheid te brengen.

De voormalige boerderij Het Kleine Hontschoten (gesloopt in 1980), Bottenhoekseweg 8. Laatste bewoner A. Boschloo. Hier nog een oude foto met bewoners: Gerrit Bluemink, Steven Nieuwenhuis en dochter Gerrie.

Onderstaande oorkonde ontving Nieuwenhuis (overleden in 1947), omdat hij een tweetal Amerikanen, die met hun vliegtuig waren neer-

gestort, onderdak had verschaft en had helpen ontsnappen.

Vertaling: De President van de Verenigde Staten van Amerika heeft mij opdracht gegeven om aan STEVEN NIEUWENHUIS de dankbaarheid en waardering van het Amerikaanse volk over te brengen voor moedig dienstbetoon door geallieerde soldaten te helpen ontsnappen aan de vijand.

Ondertekend door generaal Dwight D. Eisenhower.

Bevrijdingslied 1945

door T. Koller-Kedde

Ten tijde van de bevrijding in 1945 zat Truusje Kedde (dochter van de auteur van boekjes over oud Twello) in de 7de klas van de Christelijke Lagere School aan de Iordensweg in Twello, die nu 'De Wingerd' heet. Samen met de andere kinderen zong ze uit volle borst het speciaal voor de bevrijding geschreven lied. Ze hadden het vooraf met keurige hand in een schoolschrift van oorlogspapier moeten opschrijven.

Juich, Neerland, juich!
Laat nu het vrolijk feestlied schallen,
verlost van Duitse dwing'landij,
en plant de driekleur op de wallen
want Holland, Holland is weer vrij!
Nu ligt het trotse Rijk verslagen,
de wrede rover is geveld.
Wij kunnen weer oranje dragen,
weer spreken wat uit 't harte welt!

Dank, Neerland, dank
aan hen die ons de vrijheid brachten,
aan Brit en Pool en Canadees.
Zij beukten fel des vijands krachten
tot hij de witte vlaggen hees!
Dank bovenal de Heer der heren
die, toen wij waren overmand,
door Zijn gena de kans deed keren,
ons schonk 't herrezen Nederland!

Mevrouw Truus Koller-Kedde, Prinses Beatrixstraat 37 in Twello, vond na vijftig jaar dat oude schrift terug. Ze heeft het oude bevrijdingslied weer getypt, opdat wij nog eens kunnen genieten van de hoopvolle stemming, die uit het lied spreekt, en de toch gewijde woorden waarin het werd getoënzet. Zo zongen wij toen in 1945.

Rouw, Neerland, rouw
om hen die voor de vrijheid vielen,
de fiere helden van 't verzet.
Toen 't lood hen trof steeg uit hun zielen
tot God omhoog het stil gebed:
"Laat door het offer van ons leven
op Neerlands grond door bloed gewijd
straks rijpen d' oogst van hoger streven,
van vrijheid en gerechtigheid".

Bouw, Neerland, bouw!
Want vóór die oogst ons kan verzaden
moet weggemaaid uit Nederland
al wat die eendracht heeft verraden,
het onkruid en de woekerplant.
Dan kunnen w'aan de opbouw werken
van wat vernield is en verbrand,
waarbij het weten ons moet sterken
"Gerechtigheid verhoogt het Land!"

T. Heide.

Bevrijdingslied

Juich, Neerland, juich!
Laat nu het vrolijk feestlied schallen,
Verlost van Duitse dwing'landij
En plant de driekleur op de wallen
Want Holland, Holland is weer vrij!
Nu ligt het trotse Rijk verslagen
De wrede rover is geveld.
Wij kunnen weer oranje dragen
weer spreken wat uit 't harte welt.
Dank, Neerland, dank
aan hen, die ons de vrijheid brachten
aan Brit en Pool en Canadees
Zij beukten fel des vijands krachten,
Tot hij de witte vlaggen hees
Dank bovenal den Heer der Heren
Die, toen wij waren overmand
Door Zijn gena de kans deed keren
ons schonk, 't herrezen Nederland.
Rouw, Neerland, rouw
om hen die voor de vrijheid vielen
De fiere helden van 't verzet, zielen
Toen 't lood hen trof steeg uit hun
Tot God omhoog het stil gebed:
Laat door het offer van ons leven
op Neerlands grond, door bloed gewij
straks rijpen oogst van hoger streven,
van vrijheid en gerechtigheid.

Bouw, Neerland bouw!
Want vóór die oogst ons kan verraden
moet weggemaaid uit Nederland
al wat die eendracht heeft verraden
het onkruid en de woekerplant
Dan kunnen w'aan de opbouw werken
van wat vernield is en verbrand
waarbij het weten ons moet sterken
"Gerechtigheid verhoogt het Land!"

Oma en Opa uit De Vecht vertellen...

door dhr. en mevr. Flierman

Oma en Opa Flierman – die nu in Apeldoorn wonen maar vroeger op De Vecht – meenden dat de kinderen daar moesten weten wat zij hebben ervaren in de moeilijke oorlogsjaren. Zij vertellen hun verhaal hier in het kort aan hun kleinkind Marleen, dus in de taal van kinderen van de lagere school.

Aan Marleen

Het was in 1942 toen vanuit Engeland via een radiozender genaamd 'Radio Oranje' berichten Nederland binnenkwamen dat de Canadese en Engelse vliegtuigen de Duitse fabrieken, die bommen maakten, bombardeerden. Omdat de Duitsers niet wilden hebben dat hierna geluisterd werd, moesten alle radio's worden ingeleverd op het gemeentehuis. Wij hadden nog een goede radio en iemand die wij goed kenden had er twee minder goede, dus die van ons bleef stiekem thuis. Er werd een plek gezocht waar niemand deze mooie radio kon vinden. In de boerderij waar de koeien staan heb je boven de koeien een zolver. Nu werd er een stukje van de stalruimte afgetimmerd met een deur ervoor ongeveer 2½ meter diep en achter in die smalle gang werd een closetpot gemaakt; net alsof het een w.c. was met op de closet een sterke plank zodat daarop iemand kon zitten. We hadden in de zolder een vierkant gat uitgezaagd en de radio stond daar tussen de hooibalen en na de uitzending ging de plank er weer in, voor iedereen onzichtbaar. Nu was bij veel mensen bekend dat 'Radio Oranje' elke middag om één uur in de lucht was. Al vlug waren er die bijna dagelijks hierna kwamen luisteren. Stoelen en kistjes werden bijgezet, soms voor vijf maar ook wel voor zeven mensen die kwamen luisteren. Er was wel wat gevaar. Er kon iemand aan huis komen die je niet kon vertrouwen. Dus werd er tijdens het luisteren en bij het weggaan van de luisteraars op de hoek van de boerderij over de hele weg gekeken of alles veilig was. Nu was er bij een bakker vanuit Arnhem een meisje geëvacueerd,

dat via stenoschrift het nieuws kon opnemen. Na de uitzending ging ze naar haar kamer en typte het uit. Bij een grote schuur die bijna 1 km van ons huis in het dorpje stond werd iedereen van het laatste nieuws op de hoogte gesteld. Spannend en toch een mooie tijd. We hadden onder de luisteraars ook een veearts met een flink postuur, gewicht ± 115 kg, die zeker drie maal per week plaats nam op de w.c.-plank. Na de bevrijding was zijn eerste uitspraak, wijzend naar de plek: "Dit is een historische plaats".

Verhaal van opa

Aan Marleen

Toen de oorlog hier uitbrak was ik vanwege een bruiloft in Raalte. Samen met mijn zus bleven wij 's nachts bij familie over. Maar o, o, toen wij de volgende dag terug moesten was het volop oorlog. Wij waren met de fiets. Overal bomen dwars over de weg en het ergste was, de brug over de IJssel bij Deventer was opgeblazen. Ik zou het nu niet meer durven, maar wij zijn toen met een heel smal bootje en fietsen overgezet. Het was de laatste keer dat die man dat deed, hij had medelijden want wij huilden omdat we zo graag naar huis wilden en overal werd geschoten... Eén ding hoop ik, dat jullie nooit een oorlog meemaken. Toen de Duitsers ook bij ons in de omgeving (De Vecht, Twello en Terwolde) de baas waren, haalden ze van alles weg wat ze maar konden gebruiken, zoals eieren, kippen, melk enz. Maar ook fietsen, wagens en paarden. Over paarden wil ik dan nu vertellen. Op een vroe-

ge morgen kregen wij van de ondergrondse bericht, dat de Duitsers bezig waren paarden weg te halen en dat ze ± over een kwartier bij ons zouden zijn. Wat schrokken wij!! Maar wew bedachten gauw een plannetje. Mijn broer pakte de twee beste paarden en bracht ze naar een weiland heel ver weg. Vlug heb ik toen ons derde paard gepakt (het was een hit, 10 jaar oud) en heb haar gauw in een... slaapkamer gezet of liever verstopt. In de slaapkamer lag een stenen vloer, gauw er wat oude zakken opgelegd tegen het lawaai. De slaapkamer grensde aan de deel. Net was alles gebeurd of daar kwamen de Duitse soldaten al aan. Direct liepen ze naar de stallen en kwaad werden ze dat er geen paard in was. Ze konden ze in de verte nog net zien wegllopen. Ze hadden heel erge haast en

ook dit was ons geluk, ze gingen gauw weer naar een volgende boer. Wat waren we blij dat het zo afgelopen was. Bij opa thuis hebben ze er wel één gestolen, want betalen deden ze niet. Och, er is nog zoveel meer te vertellen. En dan al die mensen aan de deur die vroegen om melk, boter, eieren, graan enz. Ook hadden wij een gezin uit Arnhem, evacuees. Dan nog een jongen van 13 jaar uit Rotterdam. Wij hadden ook een schuilkelder waar wij met 15 personen in sliepen. Ook is ons huis onder vuur geweest, omdat wij Duitsers in huis hadden en een uitkijkpost in het rieten dak en dit was veraden. Nee, ik hoop, dat niemand ooit nog weer een oorlog meemaakt!

Verhaal van oma